

Lublin, dnia 8 września 2024 r.

Prof. dr hab. Anna Przyborowska-Klimczak
Katedra Prawa Międzynarodowego Publicznego
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana mgr. Ikechukwu Ugwu
pt. *Indigenous Peoples in Africa and Transnational Corporations: Human Rights and Environmental Aspects*,
napisanej pod kierunkiem naukowym Pani prof. dr hab. Barbary Mikołajczyk

1. Uwagi wstępne

Zgodnie z uchwałą nr 92/2024 Rady Naukowej Instytutu Nauk Prawnych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach z dnia 18 czerwca 2024 roku, na podstawie której zostałam wyznaczona recenzentką rozprawy doktorskiej Pana mgr. Ikechukwu Ugwu pt. *Indigenous Peoples in Africa and Transnational Corporations: Human Rights and Environmental Aspects*, w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne, przedkładam niniejszą recenzję. Recenzja została sporządzona z uwzględnieniem kryteriów, jakie powinna spełniać rozprawa doktorska, określonych w art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2023 r. poz. 742 ze zm.). Zgodnie z przepisami ustawy przedmiot rozprawy doktorskiej powinno stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Rozprawa powinna też prezentować ogólną wiedzę Kandydata w dyscyplinie nauki prawne oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

2. Wybór tematu rozprawy

W odniesieniu do tematu recenzowanej rozprawy doktorskiej pierwszym spostrzeżeniem, które nasunęło się w związku z jej tytułem, było to, że zawiera on cztery różne terminy, z którymi można powiązać rozległe treści. Wątpliwości dotyczące tego zestawienia zostały jednak usunięte dzięki uzyskaniu właściwego i przekonującego wyjaśnienia zawartego zarówno we wstępie do rozprawy, jak też potwierdzonego

AP-K

w prezentacji problematyki w całej rozprawie. Autor dobrze uzasadnił nadany rozprawie tytuł ukazując, jakie związki i zależności istnieją między: rdzenną ludnością w Afryce i transnarodowymi korporacjami oraz prawami człowieka i sprawami środowiskowymi. Prezentacja tej wieloaspektowej problematyki w rozprawie potwierdza jej aktualność i atrakcyjność pod względem naukowym. Zakres i sposób przedstawienia tematu jest oryginalny, bowiem w rozprawie umiejętnie połączono w całość zagadnienia związane z różnymi działami prawa międzynarodowego dotyczącymi podmiotowości, praw człowieka, prawa środowiska i prawa inwestycyjnego, a poddane analizie problemy nie były w takiej szerokiej perspektywie badawczej prezentowane w naukowym piśmiennictwie prawniczym. Warto też zaznaczyć, że w odniesieniu do terminu „indigenous peoples” w polskim piśmiennictwie i tłumaczeniach tekstów używa się różnych określeń: „ludy tubylcze”, „ludy rdzenne”, „rdzenna ludność”, „autochtoniczna ludność”. W niniejszej recenzji posłużyłam się terminem „rdzenna ludność”.

3. Systematyka i charakterystyka treści rozprawy

Recenzowana rozprawa składa się ze wstępu, trzech części podzielonych na rozdziały (po dwa rozdziały w części pierwszej i trzeciej oraz trzy rozdziały w części drugiej) oraz uwag końcowych. We wszystkich rozdziałach, w których dokonano też wewnętrznego podziału na mniejsze jednostki systematyki, zostały zamieszczone uwagi wprowadzające i podsumowujące. Zastosowany w rozprawie układ i podział treści jest przejrzysty oraz został przez Autora prawidłowo we wstępie uzasadniony.

Wstęp został poprawnie skonstruowany i zawiera informacje właściwe dla tej części pracy. Oprócz wspomnianych wyjaśnień dotyczących tytułu rozprawy, przedstawiono w nim główną hipotezę i siedem hipotez parcjalnych, a także pytania odnoszące się do poszczególnych rozdziałów, na które Autor udzielał w nich odpowiedzi, by dowieść słuszności sformułowanych hipotez. Określił też metody badawcze, którymi posłużył się w rozprawie i scharakteryzował stan piśmiennictwa dotyczącego jej tematu. Zaprezentował również strukturę rozprawy oraz wskazał, w jakim zakresie wnosi ona wkład do poszerzenia wiedzy dotyczącej podjętego tematu.

Pierwsza część rozprawy dotyczy trzech uczestników stosunków międzynarodowych, których sytuacja prawna i wzajemne relacje zostały w niej

przedstawione: rdzennej ludności, transnarodowych korporacji i państw. Pierwszy rozdział poświęcił Autor konceptualizacji pojęcia rdzennej ludności, z uwzględnieniem aspektów prawnych, socjologicznych, antropologicznych. Zaprezentował różne definicje rdzennej ludności przyjmowane w dokumentach międzynarodowych i formułowane przez przedstawicieli doktryny, w sposób krytyczny odnosząc się do zawartych w nich ustaleń. Szczególną uwagę zwrócił na pięć grup ludności rdzennej w Afryce: Ogoni w Nigerii, Endorois w Kenii, Pigmejów w Afryce Środkowej, San (Buszmenów) w Afryce Południowej i Ogiek w Kenii. Przedstawiając prawną sytuację rdzennej ludności afrykańskiej, podkreślił ważną rolę religii i praktyk kulturowych w jej życiu i działalności, a także jej szczególny stosunek do przyrody.

W drugim rozdziale zostały zawarte rozważania poświęcone transnarodowym korporacjom i państwom. W odniesieniu do transnarodowych korporacji Autor poruszył wiele kwestii dotyczących ich historii, definicji, teorii wspierających ich działalność, podmiotowości oraz zagrożeń związanych z ich działalnością dla rdzennej ludności. W części rozdziału dotyczącej państw przedstawił problem ich stosunku do rdzennej ludności oraz konsekwencje zaangażowania państw w działalność biznesową korporacji transnarodowych.

Przedmiotem szczegółowych analiz w drugiej części rozprawy są prawa rdzennej ludności oraz obowiązki państw i transnarodowych korporacji. W sposób pogłębiony, z uwzględnieniem uregulowań zawartych w dokumentach międzynarodowych, orzecznictwa i poglądów wyrażanych w piśmiennictwie naukowym, Doktorant zaprezentował najważniejsze prawa ludów rdzennych: prawo do samostanowienia, prawo do ziemi, terytoriów i zasobów, prawo do wolnej, uprzedniej i świadomej zgody, prawo do informacji środowiskowej, prawo do zdrowego środowiska, prawo do religii, kultury i własności intelektualnej, prawo do odpowiedniego standardu życia obejmujące prawa do żywności, odpowiednich warunków mieszkaniowych i wody oraz prawo do rozwoju.

W kolejnym, czwartym rozdziale zostały scharakteryzowane obowiązki państw. Ich analizę poprzedziło przedstawienie podstaw prawnych tych obowiązków w odniesieniu do praw człowieka i biznesu. Na triadę tych obowiązków składają się obowiązki do ich poszanowania, ochrony i wypełniania. Autor dokonał podziału

zobowiązań państw dotyczących praw człowieka na zobowiązania wynikające z twardego prawa i takie, które można wywieść z miękkich instrumentów międzynarodowych. Zwrócił też uwagę na zobowiązania w zakresie ochrony praw rdzennej ludności w prawie środowiska i w prawie zmian klimatu oraz w międzynarodowym prawie inwestycyjnym. Ważnym uzupełnieniem tych rozważań jest przedstawienie orzecznictwa związanego z naruszaniem przez państwa ich zobowiązań.

Piąty rozdział rozprawy został poświęcony odpowiedzialności transnarodowych korporacji. Autor w osobnych podrozdziałach przedstawił instrumenty twardego i miękkiego prawa dotyczące tej odpowiedzialności. W odniesieniu do twardego prawa odniósł się do uregulowań międzynarodowego prawa inwestycyjnego, instrumentu prawnie wiążącego i zbiorowych zobowiązań w zakresie praw człowieka. Instrumenty miękkiego prawa przedstawił w dziedzinie praw człowieka, odpowiedzialności środowiskowej, odpowiedzialności korporacyjnej w zwalczaniu łapownictwa i korupcji oraz odpowiedzialności za ujawnianie informacji. Poruszył również inne kwestie: dochodzenia roszczeń, monitorowania odpowiedzialności korporacyjnej przez krajowe punkty kontaktowe, działań na rzecz zrównoważonego rozwoju. Wiele uwagi poświęcił w tym rozdziale uregulowaniom zamieszczanym w dwustronnych umowach inwestycyjnych (BIT-ach).

Ciekawą koncepcją afrykańskich przepisów modelowych i afrykańskiego podejścia do prawa międzynarodowego posłużył się Autor w trzeciej części rozprawy. Przedmiotem analizy w rozdziale szóstym są dokumenty dotyczące praw człowieka przyjęte przez państwa afrykańskie i ich postanowienia odnoszące się do praw rdzennej ludności w Afryce. Problem afrykańskiego stosunku do prawa międzynarodowego rozważał w kontekście pojęcia „ludów” i praw zbiorowych w świetle Afrykańskiej Karty Praw Człowieka i Ludów.

W ostatnim, siódmym rozdziale rozprawy przedmiotem analizy są postanowienia dokumentów z zakresu afrykańskiego prawa inwestycyjnego i prawa środowiska. Autor ponownie posłużył się podziałem na instrumenty twardego i miękkiego prawa, zwracając przede wszystkim uwagę na te postanowienia, które mają istotne znaczenie dla sytuacji rdzennej ludności w Afryce. Nawiązał też w tym kontekście do

afrykańskiego podejścia do prawa międzynarodowego i odniósł się do afrykanizacji międzynarodowego prawa inwestycyjnego.

Całość rozważań zawartych w rozprawie Autor podsumował w dwudziestu jeden punktach uwag końcowych (pomiął omyłkowo w ich numeracji punkty 20 i 21, dlatego w zestawieniu ostatnia uwaga jest oznaczona jako 23.). Odniósł się w nich do najważniejszych kwestii przedstawionych w rozprawie, często nawiązując do uwag i opinii już wyrażonych, zwłaszcza w podsumowaniach poszczególnych rozdziałów. Zawarł też rekomendacje dotyczące możliwych przyszłych działań w zakresie przyjmowania i stosowania uregulowań prawnych odnoszących się do ochrony praw rdzennej ludności, ochrony środowiska i zmian w prawie inwestycyjnym na kontynencie afrykańskim.

Oceniając pozytywnie strukturę rozprawy doktorskiej, można jednak zauważyć, że w odniesieniu do niektórych kwestii Autorowi nie udało się uniknąć pewnych powtórzeń. Wątpliwości może budzić także zamieszczenie charakterystyki dokumentów wielokrotnie powoływanych w rozprawie w ostatniej części pracy. Częściowym wytłumaczeniem jest to, że Autor chciał w niej przedstawić ograniczenia wynikające z dotychczasowych uregulowań prawnych w Afryce, by lepiej wyeksponować potrzebę ich zmian i uzupełnienia innowacyjnymi rozwiązaniami.

4. Hipoteza badawcza i metody badawcze

Główną hipotezę badawczą przedstawił Autor we wstępie rozprawy wraz z siedmioma hipotezami parcjalnymi. Zgodnie z główną hipotezą powszechne prawo międzynarodowe nie jest skuteczne w ochronie praw rdzennej ludności w Afryce wobec działań korporacji transnarodowych, co stwarza potrzebę uzupełnienia go innowacyjnymi normami prawnymi i dokonania zmian w zakresie praw człowieka w Afryce, reżimów prawnych dotyczących środowiska i inwestycji, w taki sposób, by ochrona rdzennej ludności afrykańskiej była bardziej skuteczna. Sformułował też hipotezy odnoszące się do poszczególnych rozdziałów: 1) Rdzenna ludność w Afryce nie jest w pełni objęta międzynarodowymi definicjami rdzennej ludności, co prowadzi do jej niewidoczności; 2) Transnarodowe korporacje i niektóre państwa są bardziej zainteresowane dążeniem do korzyści ekonomicznych niż poszanowaniem praw

rdzennej ludności; 3) Identyfikacja i uznanie pewnej grupy jako grupy rdzennej ludności prowadzi do korzystania z praw najważniejszych dla tej ludności, nawet jeśli niektóre z tych praw zostały naruszone przez transnarodowe korporacje; 4) Chociaż państwa afrykańskie są zobowiązane do wypełniania, ochrony i poszanowania praw człowieka w ramach działalności biznesowej, zobowiązania te są w większości zawarte w niewiążących dokumentach; 5) Niechęć społeczności międzynarodowej do posiadania wiążącego instrumentu dotyczącego odpowiedzialności transnarodowych korporacji za przestrzeganie praw człowieka jest bezpośrednio związana z rosnącą liczbą doniesień o naruszeniach praw człowieka i prawa ochrony środowiska przez transnarodowe korporacje we współdziałaniu z państwami; 6) Niektóre nowe rozwiązania w Afryce odnoszą się do luk w ochronie praw rdzennej ludności i odpowiedzialności transnarodowych korporacji; 7) Afrykańskie podejście do prawa międzynarodowego ucieleśnia nowe zmiany. Istnieją jednak wyzwania dla afrykańskiego podejścia jako narzędzia interpretacyjnego, zwłaszcza gdy wkład Afryki w dyskurs dotyczący praw człowieka był zawsze kwestionowany. Warto zauważyć, że oprócz przedstawienia hipotez Autor zawarł też we wstępie siedem pytań badawczych dotyczących tych hipotez i treści rozdziałów rozprawy.

We wstępie Autor odniósł się również do zastosowanych w rozprawie metod badawczych. Stwierdził, że główną metodą była metoda prawnodogmatyczna, ponieważ dokonywał analizy i interpretacji postanowień różnych dokumentów międzynarodowych, orzeczeń sądowych, raportów przygotowanych przez organy oraz organizacje międzynarodowe i krajowe. Przedmiotem analizy były też poglądy wyrażane przez przedstawicieli doktryny w literaturze prawniczej.

W odniesieniu do niektórych prezentowanych w rozprawie kwestii zastosował również metody: historyczną, socjologiczną i komparatystyczną. Metodą historyczną posłużył się przedstawiając losy rdzennej ludności w Afryce. Zaznaczył, że metoda ta ma też istotne znaczenie w ukazaniu, że kolonializm i dekolonizacja doprowadziły do postrzeganej marginalizacji Afryki wobec głównego nurtu prawa międzynarodowego. Metodę socjologiczną wykorzystał do oceny relacji między rdzenną ludnością a innymi członkami społeczeństwa i rządem, wskazując też na jej życie kulturalne i przywiązanie do ziemi, a także stosował ją przedstawiając charakterystykę rdzennej ludności opartą

na społeczno-psychologicznym podejściu. Metoda komparatystyczna odegrała ważną rolę w porównywaniu sentencji i uzasadnień wyroków dotyczących praw rdzennej ludności wydanych przez różne organy sądowe.

5. Merytoryczna ocena rozprawy

W ramach merytorycznej oceny rozprawy na podkreślenie zasługuje dobra znajomość uregulowań zawartych w międzynarodowych aktach prawnych i instrumentach miękkiego prawa, którą wykazał się Doktorant przedstawiając wiele ważnych i interesujących problemów z zakresu różnych działów prawa międzynarodowego. Autor trafnie zidentyfikował istotne kwestie prawne, przeprowadził ich pogłębioną analizę oraz sformułował dobrze uzasadnione opinie, powołując się na orzecznictwo sądów międzynarodowych i krajowych oraz komentarze organów traktatowych, a także prezentując poglądy przedstawicieli doktryny.

Wiele uwagi poświęcił Doktorant konceptualizacji dwóch głównych pojęć, którymi posługiwał się w rozprawie: rdzennej ludności i transnarodowych korporacji. Odnosząc się do pojęcia i charakterystycznych cech rdzennej ludności w Afryce, słusznie zauważył, że mimo podobnych historycznych uwarunkowań i współczesnych wyzwań i zagrożeń, różni się ona od rdzennej ludności na innych kontynentach, szczególnie w zakresie spraw dotyczących religii i praktyk kulturowych, a także stosunku do przyrody. W celu egzemplifikacji tego poglądu posłużył się przykładami kilku grup rdzennej ludności w Afryce, przedstawiając ich sytuację związaną z degradacją środowiska, utratą tradycyjnych miejsc zamieszkania, lekceważeniem ich praw przez władze państwowe i transnarodowe korporacje. W tym kontekście istotne znaczenie miała też właściwie przeprowadzona interpretacja praw ludności rdzennej, uwzględniająca różne uregulowania zawarte w dokumentach międzynarodowych, orzecznictwo regionalnych trybunałów praw człowieka i poglądy wyrażane w literaturze prawniczej.

Podobnie jak w przypadku rdzennej ludności Autor dokonał też szczegółowej prezentacji transnarodowych korporacji, używając tego określenia w stosunku do różnych form organizacyjnych. Ciekawy wątek tych rozważań dotyczy koncepcji neoliberalizmu, transnacionalizmu i globalizacji, które przyczyniły się do rozwoju

transnarodowych korporacji. Ich funkcjonowanie we współczesnym świecie Doktorant powiązał z kwestią prawnomiędzynarodowej podmiotowości, którą określił mianem podmiotowości funkcjonalnej. Oprócz teoretycznych aspektów odnoszących się do prawnej sytuacji transnarodowych korporacji Autor odniósł się też do praktycznej sfery ich działalności, która na kontynencie afrykańskim jest związana z licznymi przypadkami poważnych naruszeń praw rdzennej ludności. Doktorant zwrócił uwagę na ten problem powołując się przede wszystkim na sytuację wybranych grup tej ludności, wskazanych rozdziale I.

Ciekawe rozważania dotyczą też zobowiązań państw afrykańskich w stosunku rdzennej ludności mieszkającej na ich terytoriach. Doktorant poruszył kilka ważnych kwestii. Stwierdził, że za dominujące można uznać dwa stanowiska państw: całkowite pozbawienie rdzennej ludności ochrony ich praw oraz ustanowienie częściowej ochrony tych praw. Jest to spowodowane jego zdaniem zaangażowaniem państw w działalność transnarodowych korporacji i osiągnięciem przez rządy państw i polityków korzyści gospodarczych i finansowych związanych z ich działaniami. Dokonał też szczegółowej analizy zobowiązań dotyczących ochrony praw człowieka w umowach międzynarodowych, aktach niemających charakteru prawnie wiążącego i projektach dokumentów, a także przedstawił sprawy naruszeń tych zobowiązań w świetle orzeczeń sądowych. Słusznie włączył do tych rozważań uwagi na temat rozróżnienia pojęć *responsibility* i *liability* oraz analizę niektórych postanowień Artykułów o odpowiedzialności państw za akty międzynarodowo bezprawne z 2001 r.

Problem zobowiązań państw kontynuował Autor w odniesieniu do spraw ochrony środowiska i zmian klimatu. Podał też w rozprawie interesującą informację statystyczną, że na koniec 2023 r. na liście umów dotyczących środowiska figurowało 1458 umów wielostronnych i 2295 umów dwustronnych. Na pozytywną ocenę zasługuje dobra znajomość najważniejszych umów i innych dokumentów z tego działu prawa międzynarodowego, którą wykazał się Autor zwracając uwagę na istotne kwestie prawne i rozstrzygnięcia sądowe.

Podobną opinię można też sformułować w odniesieniu do przedstawienia przez Doktoranta problemów międzynarodowego prawa inwestycyjnego. Oprócz zaprezentowania wielostronnych umów inwestycyjnych i dokumentów przyjętych na

forum OECD i Międzynarodowej Organizacji Pracy, najwięcej uwagi poświęcił dwustronnym umowom inwestycyjnym – BIT-om. Trafne i dobrze uzasadnione są opinie Autora na temat ewolucji uregulowań zamieszczanych w tych umowach, która spowodowała, że w nowych umowach inwestycyjnych są też uwzględniane sprawy środowiska, zrównoważonego rozwoju i praw człowieka. W odniesieniu do aktów miękkiego prawa szerzej zaprezentował Wytyczne OECD dotyczące wielonarodowych przedsiębiorstw oraz spraw środowiska.

Warto też wspomnieć o docenieniu przez Autora roli sądownictwa międzynarodowego, które wyraziło się nie tylko w korzystaniu w szerokim zakresie z różnych orzeczeń sądowych, ale też w rozważaniach na temat roli Afrykańskiego Trybunału Praw Człowieka i Ludów, a także jego przyszłości w związku z protokołami z 2003 r., 2008 r. i 2014 r.

Najbardziej nowatorskie poglądy dotyczące problematyki przedstawionej w rozprawie dotyczą afrykańskiego podejścia do prawa międzynarodowego. Autor wyraził przekonanie o potrzebie uwzględnienia w nim szczególnej sytuacji państw afrykańskich i spraw ochrony rdzennej ludności w Afryce, co powinno dokonać się poprzez włączenie uregulowań, które będą chroniły wartości i odpowiadały na potrzeby afrykańskich państw i ich ludności. Warto wspomnieć o ciekawym wątku rozważań dotyczącym afrykańskiej filozofii i ideologii Ubuntu, skupiającej się na relacjach międzyludzkich i pomocy innym osobom, której główną zasadą jest wiara w uniwersalną więź łączącą całą ludzkość. W związku z tym nasuwa się uwaga, iż Doktorant mógł szerzej odnieść się w rozprawie do ochrony praw rdzennej ludności do jej materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego, ze względu na występujące w wielu państwach poważnie zagrożenia dla jego zachowania.

Wśród pozytywnych opinii dotyczących rozprawy nie można pominąć oceny sformułowanych przez Doktoranta wniosków i rekomendacji zawartych w uwagach końcowych. Doktorant wykazał się w nich nie tylko kompetencjami w wyrażaniu opinii na temat aktualnego stanu faktycznego i prawnego, ale też umiejętnościami w zakresie perspektywicznego patrzenia na prawo międzynarodowe oraz proponowania rozwiązań, które powinny przyczynić się do jego większej efektywności w zmieniającej się rzeczywistości politycznej, ekonomicznej i społecznej na świecie. Wskazał pozytywne

zmiany w uregulowaniach w prawie środowiska dotyczące zakazu importu do Afryki niebezpiecznych substancji oraz w prawie inwestycyjnym dotyczące ustanowienia równowagi między interesami państw, inwestorów i lokalnych wspólnot oraz nałożenia zobowiązań na transnarodowe korporacje w zakresie prawa środowiska i ochrony praw człowieka. Podkreślił potrzebę szerszego udziału państw afrykańskich w procesach tworzenia prawa międzynarodowego i procedurach ratyfikacyjnych, rozwijania strategii zapewniających ich większą finansową niezależność, wzmocnienia regionalnego systemu sądownictwa. Sposób przedstawienia tematu rozprawy, który nie ma charakteru deskryptywnego, lecz oparty jest na wnikliwej analizie prawniczej, wiedzy teoretycznej i kompetentnym uzasadnianiu prezentowanych poglądów i postulatów, potwierdza umiejętność samodzielnego prowadzenia przez Doktoranta pracy naukowej.

Należy też podkreślić, że rozprawa zawiera bogaty i aktualny materiał informacyjny, uzyskany na podstawie wiadomości zamieszczonych na licznych, powoływanych w rozprawie stronach internetowych. Był on wykorzystywany przez Autora do wzmocnienia jego prawniczej argumentacji, a niejednokrotnie stanowił też wartościowe źródło informacji dotyczących mniej znanych faktów.

6. Język i formalna strona rozprawy

Rozprawa została napisana w języku angielskim, którym Autor biegle się posługuje. Należy podkreślić, że język rozprawy jest komunikatywny, ale równocześnie precyzyjny oraz świadczy o dobrym opanowaniu terminologii prawniczej związanej z różnymi działami prawa międzynarodowego.

Na pozytywną ocenę zasługują też inne formalne aspekty rozprawy. Praca jest bardzo dobrze udokumentowana pod względem źródłowym. Dotyczy to różnego rodzaju dokumentów, a także projektów dokumentów opracowanych przez różne gremia. Zostały one prawidłowo powołane w przypisach oraz zestawione w wykazie źródeł zamieszczonym w bibliografii. W wykazie źródeł dokonano klasyfikacji dokumentów, zestawiając osobno umowy międzynarodowe i inne dokumenty międzynarodowe przyjęte na płaszczyźnie powszechnej oraz regionalnej – afrykańskiej oraz w innych regionach, akty prawa krajowego, dwustronne umowy inwestycyjne (BIT-y) oraz orzecznictwo sądów międzynarodowych i dokumenty organów

traktatowych, orzeczenia arbitrażowe i sądów krajowych. Należy podkreślić, że Autor opierał swoje rozważania na aktualnych, dostępnych dokumentach, prawidłowo wskazując miejsca ich opublikowania i czas pozyskania. W odniesieniu do techniki redagowania przypisów można wyrazić uwagę, że zamiast umieszczać w przypisie tylko wskazania artykułów w analizowanym dokumencie, taką informację można przenieść do tekstu.

Obszerny i reprezentatywny jest też zestaw literatury wykorzystanej przy pisaniu rozprawy i powołanej w przypisach. Obejmuje on 53 książki, 82 rozdziały w pracach zbiorowych oraz 330 artykułów w czasopiśmie naukowych. Poglądy prezentowane przez przedstawicieli doktryny w odniesieniu do różnych problemów podejmowanych w rozprawie są nie tylko przytaczane przez jej Autora, ale też porównywane, komentowane oraz konfrontowane z jego stanowiskiem. Taki sposób korzystania z piśmiennictwa naukowego zasługuje na aprobatę oraz dowodzi samodzielności i uczciwości badawczej Doktoranta.

7. Końcowa ocena rozprawy

Podsumowując przedstawione wyżej uwagi stwierdzam, że rozprawa doktorska Pana mgr. Ikechukwu Ugwu pt. *Indigenous Peoples in Africa and Transnational Corporations: Human Rights and Environmental Aspects* zasługuje na pozytywną ocenę. Autor rozprawy wykazał się wiedzą z zakresu prawa międzynarodowego i wykorzystał ją przedstawiając w sposób interesujący ważne i aktualne problemy dotyczące różnych działów prawa międzynarodowego. W rozprawie zawarł wnikliwą analizę dokumentów międzynarodowych i orzecznictwa sądowego oraz dowiódł bardzo dobrej znajomości piśmiennictwa naukowego. Sposób prowadzenia wywodów, umiejętność identyfikacji i rozwiązywania problemów prawnych, samodzielność w formułowaniu wniosków i postulatów, z właściwym uwzględnieniem poglądów prezentowanych w doktrynie stanowią podstawę do sformułowania opinii, że Autor rozprawy wykazał się umiejętnościami umożliwiającymi prowadzenie samodzielnej pracy naukowej. Oceniając rozprawę pod względem merytorycznym, metodologicznym i formalnym należy też uznać, że prezentuje ona wiedzę teoretyczną w naukach prawnych oraz stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Spełnia zatem kryteria określone w ustawie w odniesieniu do rozpraw doktorskich, dlatego

przedstawiam wniosek o dopuszczenie Pana mgr. Ikechukwu Ugwu do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Anna Pryborowicz-Klimczak